

О. О. Вінниченко

Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

СУТНІСТЬ І ПОНЯТТЯ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ ЛОБІЗМУ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Розглянуто суспільний феномен відстоювання інтересів різних прошарків суспільства в органах державної влади, який існував протягом всієї історії людства часів існування держави. Представники тих прошарків суспільства, які неспроможні були репрезентувати свої інтереси перед носіями державної влади, були незадоволені відповідною суспільною нерівністю і вважали незаконними дії органів влади стосовно задоволення інтересів репрезентантів. У сучасний період суспільної історії такі дії називають політичною корупцією, а також лобізмом. Саме тому перед суспільством постало питання: як боротись з лобізмом, як вічним суспільним явищем, якого ще ніхто не подолав, або стати на шлях його легалізації і правового нормування? Для вирішення цієї практичної і наукової проблеми автор статті ставить перед собою завдання розкрити сутнісно-понятійний апарат інституалізації лобізму у системі публічного управління, тобто запровадження та розвиток інституту лобізму у систему суспільних відносин. У цій публікації використано логіко-семантичний метод уточнення понятійного апарату перспектив дослідження теми свого наукового інтересу; порівняльно-функціональний і системно-аналітичний методи для аналізу сучасних наукових підходів щодо тлумачення понять "інституалізація", "лобізм" та "система публічного управління". Здійснено спробу запропонувати авторське розуміння сутності понять "інститут" і "інституція" та відмінностей їх застосування. На базі тлумачення цих понять запропоновано авторське бачення сутності поняття "інституалізація", як провідного механізму легалізації та унормування такого суспільного явища, як лобізм, призвичаєння індивідів до його функціонування у суспільстві за умов легітимізації та досягнення стану повноцінного функціонування цього соціального інституту, перспективної його модернізації залежно від потреб відповідних суспільних відносин. Ці наукові доробки автор прагне спрямувати на дослідження механізму інституалізації в Україні такого суспільного феномену, як лобізм, який на його погляд, спроможний відкрити нові перспективи розвитку українського суспільства і держави після перемоги у російсько-українській війні.

Ключові слова: інституалізація суспільних відносин; законодавче регулювання та легалізація інституту лобізму; групи інтересів; політична корупція.

Вступ

Постановка проблеми. Суспільний феномен стосовно відстоювання інтересів різних прошарків суспільства в органах державної влади існував протягом всієї історії людства часів існування держави. Представники тих прошарків суспільства, які неспроможні були репрезентувати свої інтереси перед представниками державної влади, були незадоволені відповідною суспільною нерівністю і вважали незаконними дії органів влади стосовно задоволення інтересів репрезентантів. Починаючи з ХХ ст., такі лобістські дії називають політичною корупцією. Актуальність питання дослідження полягає у нагальній потребі формування дієвого механізму подолання наслідків такого негативного суспільного явища, як політична корупція шляхом інституалізації лобізму. Інститут лобізму не ліквідує політичну корупцію. Він її легалізує та запровадить формалізовані правила її застосування, враховуючи те, що ліквідувати це системне явище неможливо. Саме тому перед суспільством постало питання: як боротись з лобізмом, як об'єктивним суспільним явищем, якого ще ніхто не подолав, чи стати на шлях його легалізації і правового нормування. Для вирі-

шення цієї практичної і наукової проблеми автор ставить перед собою мету розкрити сутнісно-понятійний апарат інституалізації лобізму у системі публічного управління, тобто запровадження та розвиток інституту лобізму у систему суспільних відносин. Отже, предметом дослідження є сутність і поняття інституалізації лобізму у систему публічного управління.

Мета дослідження та основні завдання для її досягнення. З'ясувати сутність інституалізації лобізму у системі публічного управління, для чого необхідно вирішити такі завдання:

- 1) розглянути сутність і відмінність понять "інститут" і "інституція";
- 2) визначити власне розуміння поняття "інституалізація" у діалектиці розуміння змісту поняття "лобізм";
- 3) сформулювати зміст етапів інституалізації лобізму в суспільстві.

Предмет дослідження. Сутність і поняття інституалізації лобізму у системі публічного управління.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізується проблема сутнісного застосування понять "інститут" і "інституція", яку досліджують такі сучасні українські вчені: В.О. Мандибура, О.В. Сисоєв, В.М. Пол-

Інформація про авторів:

Вінниченко Олександр, аспірант. Email: avin@ua.fm

Цитування за ДСТУ: Вінниченко О. О. Сутність і поняття інституалізації лобізму у системі публічного управління. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. Вип. 3/4(76/77). Львів: НЛТУ України, 2023. С. 33–39.

Citation APA: Vinnychenko, O. O. (2023). The essence and concept of institutionalization of lobbyism in the public administration system. *Efficiency of public administration*, 3/4(76/77), 33–39. <https://doi.org/10.36930/507605>

терович, О.В. Іншаков, М. Кармазіна, О. Шурбована, В.А. Ребало, Л.Є. Шкляр, О.М. Стойко та інші. Небагато науковців займаються питанням дослідження феномену інституціоналізації: А. Гриценко, О.Л. Яременко, Р. Пустовийт, В.О. Мандибур, О.В. Іншаков. Все більше вітчизняних науковців цікавляться проблемою лобізму в Україні: М. Олсон, О.М. Стойко.

Методи та інформаційна база дослідження. Автор використовує логіко-семантичний метод уточнення понятійного апарату перспектив дослідження теми свого наукового інтересу; порівняльно-функціональний і системно-аналітичний метод для аналізу сучасних наукових підходів щодо тлумачення понять "інституалізація", "лобізм" та "система публічного управління". Базою дослідження монографії є публікації вітчизняних та зарубіжних вчених.

Результати дослідження та їх обговорення

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням одержаних результатів. Досліджуючи актуальне для сьогодення в Україні питання інституалізації лобізму, доречним є з'ясування сутності такого суспільного феномену, як інституалізація лобізму у системі публічного управління. Складність розуміння цієї сутності полягає у тому, що вона складається з трьох понять, які по-різному тлумачать науковці. Автор робить спробу запропонувати своє розуміння сутності цих трьох понять, а саме: "інституалізація", "лобізм" та "система публічного управління".

Розпочнемо з поняття "інституалізація". Цікавим у сутності цього поняття є те, що доречність його застосування поширилась в Україні з країн Західної Європи та США. Контroversійність його тлумачення в Україні полягає у тому, що в Західній Європі та США існують два терміни: "інституалізація" (англ. *institutionalization*; фр. *institutionnalisation*; нім. *Institutionalisierung*; ісп. *institucionalización*) та "інститут" (англ. *institute*; фр. *institut*; нім. *Institut*; ісп. *instituto*), а в українській мові є три однокорінних терміни: "інституалізація", "інститут" та "інституція". Суперечність існує на рівні тлумачення понять "інститут" і "інституція", а поняття "інституалізація", як похідне від них.

Почнемо наш розгляд із сутності та відмінностей тлумачення понять "інститут" та "інституція". Його ми розпочнемо з викладом бачення цієї наукової проблеми різними дослідниками.

Засновниками такого наукового напрямку як інституціоналізм з погляду позитивізму (визнання емпіричних досліджень єдиним джерелом пізнання) були Ф. Сіміан та Л. Брокар, але перший, хто звернув увагу на термін "інститут" як економічну категорію, був Т. Веблен. Він зазначав, що потрібно розглядати будь-яку соціальну спільноту як похідне від економічних механізмів, структуру яких становлять соціально-економічні інститути, котрі є звичними для відповідного суспільства способами здійснення громадського життя, обумовлені економічним середовищем [7; с. 204]. Поряд з цим він тлумачив інститути, як думки людей стосовно окремих відносин між суспільством і особою, яка виконує свої функції. Поряд з цим, Т. Веблен розкриває зміст терміну "інститути" як продукт природнього відбору, а прискотування суспільних відносин становить собою способи існування суспільства [7; с. 200]. Тобто, він зазначає, що інститути – це способи реалізації життя суспільства, які обумовлені сформованим економічним середови-

щем, комплексом економічних інтересів. Цю думку він конкретизує, коли зазначає, що інститут – це наше уявлення про структурні складові суспільних відносин. Бажання Т. Веблена врахувати всі нюанси людської поведінки, зафіксувавши їх у відповідних економічних інститутах, не отримало свого розвитку.

Маркс К. вважав, що інститути – це різноманітні суспільні функції та способи життєдіяльності [24; с. 146].

Найбільш яскравим представником сучасних інституалістів (неоінституалізм) є Д. Нортон, у якого існує декілька визначень поняття "інститут". Тут слід зазначити, що лише в українській мові існує два поняття "інститут" і "інституція". Іван Дзюба, який переклав з англійської мови найбільш видатну працю Д. Нортон "Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки" [20], використав термін "інституція", а міг використати термін "інститут". До цього питання ми ще повернемося, коли висвітлимо питання щодо бачення сутності цих термінів вітчизняними науковцями. Зараз повернемося до визначень Д. Нортон, які в українському перекладі мають назву "інституція".

Нортон Д. зазначає, що "інституція" – це правила гри у суспільстві, придумані людьми обмеження, які спрямовують людську взаємодію у певне річище. Інституції структурують процеси політичного, соціального чи економічного характеру [20; с. 11]. Далі він зазначає, що інституції зменшують невизначеність функціонування суспільства за допомогою структурування повсякденного життя і слугують дороговказом для людської взаємодії та є видами обмежень, придумані для спрямування людської взаємодії [20; с. 12]. Він робить чудове зауваження, зазначаючи, що існує істотна відмінність між інституціями та організаціями, адже те, як організації виникають і розвиваються, здебільшого визначається інституційною основою [20; с. 13]. Отже, Д. Нортон визначає сутність "інституції" як правила гри, сформовані людьми для регулювання суспільного життя, які в жодному разі не можна ототожнювати з будь-якими організаціями.

Далі Д. Нортон наголошує, що усі інституції – від звичаїв, кодексів і норм поведінки до статутного і загального права та контрактів між індивідами – поступово змінюються. Інституції разом із звичними обмеженнями (або звичаєвим правом – прим. авт) економічної теорії визначають можливості у суспільстві, а організації створюються для того, щоб скористатись такими можливостями [20; с. 14, 16]. Друга характерна функція, яку виділяє класик, що інституції – це обмеження, визначені законодавством, звичаєвим правом (корпоративною етикою), угодами, для надання всім особам однакових можливостей, для реалізації яких утворюються організації.

Нортон Д. виокремлює три види інституцій: офіційні правила, неофіційні обмеження (звичаєве право чи корпоративна етика – прим. автора) та ефективність їхнього дотримання [20; с. 19]. Інституції створюються в інтересах тих, хто здатний виторгувати собі нові правила [20; с. 27]. Поряд з цим він зазначає, що права власності – це права індивідів на власну працю, товари і послуги, які їм належать, а присвоєння – це функція юридичних законів, організаційних форм, виконання угод та дотримання норм поведінки, тобто інституційної основи [20; с. 48]. Третя характерна для інституцій функція, яку окреслює Д. Нортон – це захист при-

ватної власності, тобто формування панівного становища у суспільстві верховенства права, а, отже, інституції формують зацікавлені суб'єкти, які спроможні на це. Він зазначає, що інституції формуються лише тоді, коли у них зацікавлена сторона є спроможною обстояти цю свою зацікавленість [20; с. 91]. Розвиваючи цю думку, він зазначає, що ефективні інституції прищеплюються в державі, як стимули до створення та забезпечення прав власності [20; с. 179]. Він виділяє четверту характерну функціональну особливість інституцій: стимулювання розвитку різноманітних видів суспільної життєдіяльності.

Дуже цікава наступна його характеристика інституцій: в усіх суспільствах люди накладають на себе обмеження для того, щоб створити рамки своїм відносинам з іншими людьми [20; с. 51], тобто він під інституціями розуміє регулятивні рамки суспільних відносин.

Нортон Д. зазначає, що люди не можуть бачити інституції, відчувати їх, торкатися руками або вимірювати, адже вони є конструкціями людського розуму і їх роль полягає у тому, що вони є визначальними чинниками довготермінового функціонування економіки [20; с. 137], тобто він їх розглядає виключно як економічні чинники, а не як фактори соціального і політичного життя суспільства, які на нього впливають опосередковано. Але, опираючись на його трактування інституцій, його можна поширити і на соціальні та політико-адміністративні та інші інституції, залежно від масштабу суспільних відносин.

І, остання характерна функція інституцій – забезпечувати суспільство основною структурою (рамкою), за допомогою якої люди впродовж історії створювали порядок і намагалися зменшити невизначеність у процесі обміну, тобто економічних відносин [20; с. 151].

Підсумовуючи, Д. Нортон зазначав, що інституції – це правила, механізми, які забезпечують їх виконання, а також норми поведінки, які структурують різноманітні взаємодії між людьми, обмежуючи їх функціонування, визначаючи спектр альтернатив [6; с. 1320]. Отже, за Нortoном Д., інституції – це правила гри, а організації – гравці (які можуть бути індивідами і об'єднаними структурами).

Гамільтон А. тлумачить поняття "інститут" як словесний символ, який визначає групу звичок і звичаїв, якими люди послуговуються у своєму житті та діяльності [4]. Ю. Дюркгейм тлумачив поняття "інститут" як функціональну форму соціальної організації [27]. Дж. Ходжсон розуміє поняття "інститут" як довготривалі системи правил. Але він зазначає, що інститути розширюють можливості застосування цих правил та водночас накладають певні обмеження. Він діалектично підходить до поняття "обмеження", вважаючи, що вони, крім формування рамок поведінки, формують і можливості, адже вони вирівнюють індивідуумів у правах [27]. Т. Парсонс розглядає поняття "інститут" як сукупність нормативних комплексів, які регулюють статусно-рольову поведінку людей [13; с. 11].

Вітчизняний науковець Т. Коць вважає, що поняття "інститут" та "інституція" характеризують структуру держави. Поряд з цим, вона зазначає, що поняття "інститут" – це сукупність правових норм, які регулюють певні "галузі" суспільних відносин. З її тлумачення незрозуміло: інститут – це структура держави чи сукупність правових норм. Подальше тлумачення поняття "інститут" поглиблює її понятійну суперечність, адже

вона вважає, що існують такі його види: інститути політичний, ідеологічний, суспільний, бюрократичний, науковий, інтелектуальної власності тощо, зазначаючи, що інститут – це окрема сфера суспільного життя. Четверте визначення сутності поняття "інститут" Т. Коць формулює як характеристику людини чи групи людей (зокрема, інститут професури). На її думку, відмінність між поняттями "інституція" та "інститут" залежить від латинської інтерпретації поняття "інституція" – це настанова і пояснення, а виходячи з цього, на думку Т. Коць, це особливість управління, механізми дій правових норм [4]. По-перше, важко зрозуміти, як пояснення термінів "настанова" чи "пояснення" може трансформуватись в "особливість управління" (це є стиль управління, а не пояснення) чи механізми дій правових норм, які аж ніяк не можуть визначати особливість управління. По-друге, автор суперечить сама собі у своїх тлумаченнях, зазначаючи, що існують поняття "політичний інститут" і "політична інституція"; "соціальний інститут" і "соціальна інституція". І, тут не зрозуміло, то, яка ж між ними відмінність? Ці змістовні суперечності можна зрозуміти, якщо Т. Коць розглядає тлумачення цих понять з погляду філології.

Гриценко А. і Яременко О. взагалі не розділяють поняття "інститут" і "інституція", застосовуючи виключно останнє. А. Гриценко вважає, що всі аспекти та елементи життєдіяльності суспільства і є інституціями [11]. З таким тлумаченням сутності поняття "інституція" згоден і О. Яременко, який конкретизує його, зазначаючи, що інституція – це стабільна і незмінна традиція і норма суспільного господарювання [29]. Їх тлумачення можна характеризувати метафізичним абстрагуванням стосовно ґрунтовних понять у сфері життєдіяльності суспільства.

Пустовіт Р. обмежує сутність поняття "інституція" сферою людських звичок та стереотипів мислення [22].

Мандибура В. застосовує термін "інститут", який тлумачить як спектр суспільних відносин. Поряд з цим, інститут – це й системно-організаційна структура суспільства (тобто всі органи публічної влади). Третім елементом сутності поняття "інститут" у науковця є база функціонально-економічної системи, до якої він відносить: фінансово-кредитний інститут, інститут ціноутворення, інститут підприємництва, інститут приватної власності, інститут грошей. До інститутів він відносить і організаційні структури господарського і громадського спрямування (державна, фірми, домогосподарства, партії, неполітичні громадські організації тощо) [16]. У зв'язку із цим, доречно було б звернутись до класика інституціоналізму Д. Нортон, який чітко розрізняв інститути (або інституції) і організаційні структури. В. Мандибура відносить до структурного елементу сутності поняття "інститут" елементи бази функціонально-економічної системи. Це цікаво. Але постає питання, а куди віднести інститут реєстрації громадян, інститут громадянства та інші не суто економічні елементи? Щоправда, науковець підняв у цьому аспекті дуже важливе питання. У подальшому ми висвітлим своє бачення його розв'язання.

Катигрובה О.В. дослідила різні погляди іноземних і вітчизняних науковців щодо тлумачення понять "інститут" і "інституція". Вона дійшла висновку, що не існує єдиного погляду стосовно тлумачення цих понять, адже вони напрочуд складні і багатогранні за своїм змістом. Дослідниця пояснює різноголосність думок з

цього приводу різними методологічними підходами (економічних, соціальних, управлінських, історичних та інших дисциплін). О.В. Катигрובה зазначає, що невдачі на шляху формулювання універсального визначення зумовлюються неможливістю охопити всю багатогранність і масштабність цих понять [14]. Важко погодитись з цією думкою, адже немає сенсу "втискати" у формулювання поняття всю багатогранність суспільного феномену. Потрібно виділити сутнісний зміст поняття, а він має бути чітким і конкретним. На наш погляд, різноманітність думок дійсно пов'язана з різними дисциплінарними методологічними підходами у формулюванні цих понять.

Цікавою є міркування О.В. Катигрובהї щодо відмінності понять "інститут" і "інституція". Під поняттям "інститут" вона пропонує розглядати суспільно-економічні відносини, які ґрунтуються на формальних і неформальних інституціях. Далі її думка вступає у суперечність, адже вона розглядає під поняттям "інститут" суб'єкти суспільно-економічних відносин, тобто організації (фірми, корпорації, домогосподарства, установи, банки, організації і саму державу) [14]. Тобто, вона вважає, що інститут – це різноманітні суспільні відносини і суб'єкти цих відносин. Сутність поняття "інституція" дослідниця розуміє як систему формальних і неформальних правил у вигляді стандартів поведінки, традицій, звичок, які формують домінуючий спосіб мислення представників соціальних груп у різних сферах суспільного життя. На її погляд, до інституцій належить і сукупність законів, які "контролюють" певні суспільні відносини [14]. До цієї думки не існує зауважень. Формулювання потрібно докорінно спростити. Формальні правила – це чинне законодавство, а неформальні правила – це звичаєве право, яке формується у вигляді традицій, звичок та стандартів поведінки. Отже, на погляд О.В. Катигрובהї, сутність поняття "інституція" – це комплекс формальних і неформальних правил, які регулюють суспільні відносини.

Сисоєв О.В. вважає, що розбіжність у тлумаченні понять "інститут" і "інституція" зумовлена тим, що їх по-різному трактують фахівці різних наукових дисциплін, зокрема філософії, економіки, юриспруденції, соціології, історії культурології тощо. Він зазначає, що дослідження господарських інститутів було закладено у соціології, представники якої були дотичні до формулювання сутності соціальних інститутів. Науковець вважає, що до інститутів належать: норми і правила, органи та відносини, організації й установи, звички та традиції, спільноти і статуси, менталітет, традиції поведінки, культура та релігія. Поряд з цим, О.В. Сисоєв виокремлює поняття "соціальний інститут" і робить спробу розмежувати сутність понять "інститут" і "соціальний інститут". Він апелює до соціології, зазначаючи, що "інститут" – це комплекс правил і стандартизованих моделей поведінки, "стереотип думки"; а "соціальний інститут" – це значні маси людей, поведінка яких регулюється нормами і статусними ролями. Він вважає, що це функціональний підхід трактування сутності поняття "інститут". О.В. Сисоєв зазначає, що його доречно пов'язувати з окремими людьми, їх групами, класами, націями тощо. Він також наголошує, що інститут – це комплекси взаємодії інституцій і організацій у межах господарської системи. Тут же додає, що це комплекси інституцій як моделі функціональної структури організації, а також абстрактна функціональна модель органі-

зації [24; с. 142, 145, 147]. Підсумовуючи думки О.В. Сисоєва про інститут, можна спростити його визначення: інститут – це будь-яка (не лише господарська) організація в усій її структурній і функціональній багатоманітності.

Сисоєв О.В. зазначає, що інститут – це організаційна форма однорідних інституцій. Інституції – це функціональні і структурні форми суспільства, які у взаємодії з організаціями породжують інститути, тобто інституційна організація стає інститутом. Саме тому, інституції реалізуються за допомогою інститутів. Інститут – це модель конкретних організацій. Але, поряд з цим, він зазначає, що не потрібно ототожнювати інститут з конкретною організацією, адже сутністю інституту є його інституції. О.В. Сисоєв пропонує якісні сутнісні характеристики інститутів: функції, масштаб яких залежить від сфери суспільного життя, функціональний статус в суспільстві [24; с. 146].

Зотов В. , Пресняков В.Ф. і Розенталь В.О. розрізняють ці поняття, тлумачачи поняття "інституція" як правила і норми, звичаї, традиції соціальної поведінки людей у різних сферах життя суспільства залежно від своєї причетності до інститутів (тобто до організаційних структур). С. Кірдіна тлумачить поняття "інституція" як формальні правила, а "інститути" – як соціальні структури, які організовують функціонування всіх сфер соціальної системи [12; с. 54].

Оригінальну точку зору стосовно тлумачення поняття "інституція" запропонували О.В. Іншаков і Д.П. Фролов, яке вони розуміють як процес, як форму соціальної специфікації, а також закріплення за особами певних функцій людської життєдіяльності, тобто інституція – це соціальний статус людини у системі ієрархічної субординації, як спонукальний чинник до її діяльності [12].

Кармазіна М. та Шурбована О. зазначають, що у наративах сучасних західних науковців розмежовуються поняття "institution" і "institute", якими послуговуються у гуманітарних наукових дисциплінах, зокрема у праві послуговуються терміном "інститути" як комплексом юридичних правил; у істориків існує понятійний хаос, адже немає чіткого розмежування їх сутності, а використовують ці поняття як еволюційні механізми розвитку; для соціологів інститути – це перелік явищ – наслідків; економісти використовують термін "інституція" у сенсі різноманітних ринкових механізмів [13; с. 12; 17; с. 179].

Кармазіна М. та Шурбована О. вважають, що правильно тлумачити термін "інституція" як традицію і порядок, заведений у суспільстві, а "інститут" як закріплення традицій і порядку у нормативних нормах. Поряд з цим вони погоджуються з А. Туреном [21; с. 19], що інституції – це механізми соціальної практики та становлять собою соціально-психологічний феномен, а інститут у демократичному суспільстві – це та ж сама інституція [26; с. 13].

Щодо цієї понятійної проблеми у М. Кармазіної та О. Шурбованої існує ще цікава думка. Вони погоджуються з В.А. Ребкало, Л.С. Шклярюм [23; с. 23], що держава – це інституція, яка управляє суспільними відносинами (краще сказати регулює відносини), а далі зазначають, що держава – це механізм трансформації інституцій в інститути [13; с. 14]. До певної міри з цією комбінованою думкою можна погодитись, але хотілось би, щоб науковці чітко сформулювали своє ставлення до однозначного розуміння відмінностей між поняття-

ми "інститут" і "інституція". У разі проблемності такого тлумачення потрібно застосовувати лише один із цих термінів.

Стойко А.М. у своїй монографії взагалі послуговується лише терміном "інститут" і виокремлює декілька наукових підходів його тлумачення. До першого підходу він відносить Д. Нортон, який трактує його як "правила гри", які регулюють суспільні відносини, а також "механізми, які забезпечують дотримання цих правил"; Дж. Марча і Дж. Олсона [21], які визначають сутність цього суспільного феномену як стійкі правила і практики, що регулюють поведінку суб'єктів суспільних відносин. Представники цього підходу чітко розрізняють формальні і неформальні правила. До представників другого підходу він відносить М. Вебера (інститут – це форма соціального об'єднання, в якому впорядкована суспільна поведінка); Р. Даля і Б. Ротстайна (це організація). Сам А.М. Стойко вважає, що інститути диктують суб'єктам і об'єктам суспільних відносин за певними "сценаріями" і "шаблонами" логіку поведінки [25; с. 17-24].

У західній інституальній теорії превалює поняття "інституція", а поняття "інститут" майже не вживається в наукових працях. У Росії застосовується виключно поняття "інститут". В Україні термін "інституція" більш вживаний ніж "інститут" і тому багато науковців вважають за необхідне розмежувати ці поняття.

Інституції, звичай, тлумачаться, як соціальні статусні функції суб'єктів, об'єктів, процесів і результатів суспільної діяльності в аспекті розподілу праці на ґрунті статусів, різноманітних нормативних документів і є об'єктивною рушійною силою будь-якої діяльності.

Отже, враховуючи надзвичайну різноманітність тлумачень понять "інститут" і "інституція", можна зробити висновок, що в українській науковій літературі з різних гуманітарних дисциплін доречно було б використовувати один з цих термінів. Це дало б змогу узгодити питання його однакового сутнісного тлумачення. Але, враховуючи те, що в національній науці склалась традиція послуговуватись двома цими термінами, автор не вважає за потрібне відходити від неї. Можна домовитись про спільне розуміння сутності цих понять, змінивши їх тлумачення (мається на увазі, що організаційною системою можна визнати поняття і "інститут", і "інституція", та навпаки, кожне з цих понять вважати системою правил). Тому автор пропонує таке їх сутнісне тлумачення: інститут – це система певних суспільних відносин у конкретній сфері життя суспільства, які регулюються: формальні (чинне профільне законодавство, угоди, інструкції тощо) і неформальні (звичаєве право або традиційні правила дій, корпоративна культура); інституції – це організаційна і функціональна структура реалізації суспільних цілей за допомогою чинних інститутів.

Тепер доречно повернутись до терміну "інституалізація". Англійський науковець Т. ван Дейк вважає, що інститут – це комунікативна подія, а інституалізація – це комунікативна дія, як процес безпосереднього перетворення будь-яких суспільних відносин у інститути [2], тобто формування правової бази для регулювання сформованих суспільних відносин, а також механізмів їх функціонування. Отже, інституалізація – це безперервний процес проходження низки обов'язкових етапів, зміст яких відображає послідовність змін сприйняття індивідуальною і суспільною свідомістю суспільного явища, яке інституалізується.

Процес інституалізації проходить низку етапів. Як вважають П. Бергер і Т. Лукман, ці етапи спрямовані на при звичаєння до певних правил у конкретних суспільних відносинах, що закріплюється стандартизацією дій. Поступове при звичаєння здійснюється у межах певних, повторюваних дій, які перетворюються у типові, що свідчить про завершальний етап інституалізації. Вони вважають, що типизація при звичаєних дій і є сформований інститут [1]. Цілковито згоден з цією думкою.

Отже, інституалізація суспільних відносин – це етапний процес (від зародків елементів суспільних відносин у тій чи іншій сфері суспільного життя, через формування звичаєвих і корпоративних правил їх регулювання у разі збільшення випадків використання зазначених суспільних відносин, до розростання та типизації цих відносин, коли виникає потреба законодавчого регулювання їх), який приводить до формування конкретного інституту суспільних відносин. Цей інститут модернізується у разі модернізації суспільних відносин.

Тепер переходимо до визначення сутності поняття "лобізм". З інституціональної точки зору лобізм – це політико-правовий інститут. Він уособлює механізм впливу груп інтересів на суб'єктів публічних владних повноважень або міжнародного публічного права [28].

Латинське слово "лобіа" у англійській інтерпретації "лобі", яке застосовувалось у Англії з XVI ст. у розумінні "прохідні коридори". З 1640 р. його застосовували у сенсі "приміщень навколо зал засідань законодавців із громадян". У XIX ст. американець Дж. Медісон охарактеризував поняття "лобі" як групу людей, які представляють інтереси більшої чи меншої частини суспільства, об'єднаних схожими інтересами. У цей період виникає поняття "лобіювання", яке характеризує організацію, створену для впливу на конгресменів у США, для фіксації у законодавстві певних груп людей. У XIX ст. явища, які трактували ці поняття, вважались корупцією [5].

У XX ст. у США поняття "лобізм" починають застосовувати у сенсі легітимного впливу групи інтересів на законодавчі органи для прийняття відповідних нормативних актів. У Великобританії лобіюванням характеризується процес консультування різних організацій у питанні роботи системи державної влади [9; с. 207]. У науковій думці минулого століття існувало декілька напрямів трактування лобізму як суспільного феномену. Американський напрямок чітко охарактеризували Д. МакГенрі і Дж. Фергюсон, зазначивши, що лобізм – це реалізація конституційного права громадян звертатись з ініціативою до органів державної влади [3]. У радянському науковому трактуванні лобізм визначався як система тиску різних бізнесових і громадських організацій на законодавців з метою ухвалення законодавчих рішень на їх користь. Сучасні російські науковці трактують сутність лобізму двояко: як систему представництва інтересів через вплив груп інтересів на посадових осіб органів влади, і, як прояв кризи класичних інститутів демократії [9; с. 208].

В українській науковій літературі існує декілька цікавих формулювань цього суспільного феномену: система і форма реалізації інтересів певних соціальних груп завдяки впливу на законодавчий процес або рішення виконавчих органів влади [18; с. 105]; механізм комунікацій суспільства і держави [10; с. 51]; узаконена діяльність зареєстрованих осіб щодо забезпечення певних інтересів завдяки впливу на законодавчу діяльність

[17; с. 11]. В. Нестерович розглядає поняття "інститут лобювання" як сукупність норм права щодо регламентації легітимного права здійснювати вплив на чітко визначені чинним законодавством органи влади та їх посадових осіб, який реалізують зареєстровані та акредитовані особи для закріплення інтересів третіх осіб у нормативно-правових актах [19; с. 40].

Можна погодитись з трактуванням лобізму В. Нестеровичем. Але хотілось би зазначити, що лобізм як суспільне явище існує із стародавніх часів у всіх без виключення державах. Потрібно ставитись двояко щодо його трактування. Доки лобізм, як система, як інститут суспільних відносин не легітимізований чинним законодавством, доти ці відносини є злочинними і кваліфікуються як політична корупція. Із легітимізацією цього інституту формується узаконена система прав і обов'язків професійних організацій здійснювати цілеспрямований вплив на органи публічної влади для узаконення інтересів зацікавлених прошарків суспільства. З легітимізацією цього інституту лобізм перетворюється у легальну професійну діяльність.

Тепер перейдемо до з'ясування сутності поняття "система публічного управління". Автор не вважає доречним розлого висвітлювати трактування цього поняття серед зарубіжних і вітчизняних науковців, яке отримало стале сутнісне значення. Він вважає доречним висловити своє особисте ставлення до його формулювання. Поняття "публічне" – визначає якісну характеристику таких суспільних явищ, як управління та політика, і суспільних феноменів, як влада та держава. Їхня якість виражається мірою відображення і відстоювання суспільних інтересів. Чим більше відображає і відстоює держава у своїй політиці та управлінні суспільний інтерес, тим більш вони публічні. Інакше кажучи, у разі, коли державна влада у своїй політиці та управлінні відображає і відстоює інтереси більшості верств населення, тим більш її політика та управління публічні. Виходячи із цього, системою публічного управління є комплекс усіх органів (виконавчих, законодавчих і судових) державної влади та органів місцевого самоврядування, які покликані відстоювати і захищати інтереси більшості членів суспільства.

Висновки

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, інституалізація суспільних відносин – це етапний процес (від зародків елементів суспільних відносин у тій чи іншій сфері суспільного життя, через формування звичаєвих і корпоративних правил їх регулювання у процесі збільшення випадків використання зазначених суспільних відносин, до розростання і типізації цих відносин, коли виникає потреба їх законодавчого регулювання), який приводить до формування конкретного інституту суспільних відносин. Цей інститут модернізує систему суспільних відносин. Лобізм, як система, як інститут суспільних відносин не легітимізований чинним законодавством, кваліфікуються як політична корупція. Із легітимізацією цього інституту формується узаконена система прав і обов'язків професійних організацій здійснювати цілеспрямований вплив на органи публічної влади для узаконення інтересів зацікавлених прошарків суспільства, лобізм перетворюється у легальну професійну діяльність. Системою публічного управління є комплекс усіх органів (виконавчих, законодавчих і

судових) державної влади та органів місцевого самоврядування, які покликані відстоювати і захищати інтереси більшості членів суспільства.

Отже, інституалізація лобізму у системі публічного управління – це поетапне законодавче регулювання процесу формування, а за потреби і модернізації, легального інституту лобізму, який унормовує систему суспільних відносин стосовно впливу професійних узаконених організаційних структур на всі органи системи публічної влади для узаконення інтересів зацікавлених прошарків суспільства. Надалі перспективним є дослідження проблем інституалізації лобізму та формування механізмів перетворення його у дієвий соціальний інститут.

Список використаної літератури

1. Berger, P. L., & Luckmann, T. (1967). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Anchor, 219.
2. Dijk, T. A. van. (1998). *Ideology: A multidisciplinary Approach*. London, 365. URL: <https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/06/Teun-A.-van-Dijk-1998-Ideology.-A-Multidisciplinary-Approach.pdf>
3. Ferguson, J. H., & McHenry, D. E. (1950). *The American system of Government*. New York-Toronto-London: McGraw-Hill Book Company, 200.
4. Hamilton, W. (1932). *Institution*. Encyclopaedia of the Social Sciences. New York.
5. Murray, A.H., James, Bradley, Henry, Craigie, W. A., & Onions, C. T. (1961). *The Oxford English Dictionary*. Being a corrected re-issue with an introduction, supplement and bibliography of a new English dictionary on historical principles, 376.
6. North, D. (1989). *Institutions and Economic Growth: An Historical Introduction*. *World Development*, 17(9), 1319-1332.
7. Veblen, T. (1899). *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institution*. URL: <https://oll.libertyfund.org/title/veblen-the-theory-of-the-leisure-class-an-economic-study-of-institutions>
8. Арон, Р. (2000). *Мир і війна між націями*. Київ: МП "Юніверс", 688.
9. Богиня, Т. Ю. (2012). Лобізм як конституційно-правова категорія. *Держава і право*, 55, 206-211.
10. Ганжуров, Ю. (2005). Парламентське лобювання в контексті політичної комунікації. *Політичний менеджмент*, 4, 50-62.
11. Гриценко, А. (2005). *Наука і искусство інституціонального строїтельства*. Інституційна архітектоніка та механізми економічного розвитку: Матеріали наукового симпозиуму. Харків: ХНУ, 20-31.
12. Іншаков, О. В. (2011). Інституція – ключ до розуміння економічних інститутів. *Економічний теорія. Науковий журнал*, 1, 52-62.
13. Кармазіна, М., & Шурбована, О. (2006). "Інститут" та "інституція": проблема розрізнення понять. *Політичний менеджмент. Проблеми методології*, 4, 10-19. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/9611>
14. Катигрובה, О. В. (2010). Сутнісна характеристика понять "інститут" та "інституція" в теорії інновацій. URL: <http://www.sworld.com.ua/index.php/economy-311/economic-theory-and-history-311/7510-description-of-understanding-sutnsna-qnstitutq-ta-qnstitutsyaq-in-teor-nnovatsy>
15. Коць, Т. (2023). Інститут-інституція. URL: <http://kultura-movy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine60-33.pdf>
16. Мандибура, В. О. (2005). Інституційна архітектоніка власності та закономірності її функціонування. Інституційна архітектоніка та механізми економічного розвитку: Матеріали наукового симпозиуму. Харків: ХНУ, 110-116.
17. Манжул, К. В., & Нікітчук, І. І. (2005). Лобізм у законотворчій діяльності України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*, 11(49), 5-11.
18. Молодцов, О. В. (2003). Проблеми створення системи лобізму у сфері захисту інтересів місцевого самоврядування Укра-

- їни. Роль громадських організацій та інших неурядових структур у становленні та розвитку місцевого самоврядування в Україні. За ред. В.В. Кравченка: Науково-практ. посіб. Київ: Атіка, 105-118.
19. Нестерович, В. Ф. (2010). Конституційно-правові засади інституту лобіювання: зарубіжний досвід та перспективи для України: Монографія. МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 752.
 20. Нортон, Д. (2000). Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. Trans. from English I. Дзюба. Київ, 198.
 21. Олсон, М. (2004). Логіка колективної дії: суспільні блага і теорія груп. Київ: Лібра, 272.
 22. Пустовійт, Р. (2003). Інституціональна теорія та економічний розвиток: генезис і сучасність. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*, 2(2), 26-33.
 23. Ребкало, В. А., & Шкляр, Л. С. (2003). Політичні інститути в процесі реформування системи влади. Вид-во НАДУ. Міленіум, 172.
 24. Сисоєв, О. В. (2014). Поняття "інститут" і "інституція": економічний контекст. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*, 3(23), 140-149.
 25. Стойко, О. М. (2016). Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корещького НАН України; "Логос", 416.
 26. Турен, А. (2003). Повернення дієвця. Київ: "Альтерпрес", 320.
 27. Ходжсон, Дж. (2003). Предисловие к русскому изданию. Экономическая теория и институты: Манифест современной институциональной экономической теории. Москва: Дело, 464, 9-14.
 28. Шпаргалки (2023). Поняття та історія виникнення лобізму. URL: <https://studies.in.ua/teorija-lobijuvannja/4481-ponyattya-ta-storya-viniknennja-lobizmu.html>
 29. Яременко, О. Л. (2006). Механізм інституційних змін. Економічна теорія, 3-12.

O. O. Vinnychenko

National Aviation University, Kyiv, Ukraine

THE ESSENCE AND CONCEPT OF INSTITUTIONALIZATION OF LOBBYISM IN THE PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM

Introduction. The relevance of the research question lies in the urgent need to form an effective mechanism to overcome the consequences of such a negative social phenomenon as political corruption by institutionalizing lobbying. The Institute of Lobbying is called upon to clarify doctrinally defined, permitted and state-controlled boundaries of relevant social relations, will introduce formalized rules of their application in order to obtain social and political benefits from this.

Analysis of Literary Sources. The article analyzes the problem of the essential application of the concepts "institute", "institution", "institutionalization", as well as the concept that illuminates the essence of the social phenomenon – "lobbyism". These concepts cause debate among modern domestic scientists.

Materials and Methods. In his article, the author uses logical-semantic, comparative-functional and system-analytical methods. The research base of the monograph are articles, conference abstracts and monographs of domestic and foreign scientists.

Highlighting previously unsettled parts of the general problem. An unsolved problem in the science of public administration is the question of institutionalization of lobbying in methodological, theoretical-methodological and practical directions. The issue of institutionalization of lobbying in the practice of public administration and public policy in general is also relevant.

Results. The author offers the following essential interpretation of the concepts: "institute" is a system of certain social relations in a specific sphere of society, which are regulated by formal (current profile legislation, agreements, instructions, etc.) and informal (customary law or traditional rules of action, corporate culture); "institutions" are the organizational and functional structure of the implementation of social goals with the help of existing institutions.

Institutionalization of social relations is a staged process (from the germs of elements of social relations in one or another sphere of social life, through the formation of customary and corporate rules for their regulation in the process of increasing the cases of use of these social relations, to the growth and typification of these relations, when there is a need for their legislative regulation), which leads to the formation of a specific institution of social relations. This institute modernizes the system of social relations. Lobbying, as a system, as an institution of public relations, is not legitimized by the current legislation, and is qualified as political corruption. With the legitimization of this institute, a legalized system of rights and responsibilities of professional organizations is formed to exert targeted influence on public authorities in order to legitimize the interests of interested layers of society. With the legitimization of this institute, lobbying turns into a legal professional activity. The system of public administration is a complex of all bodies (executive, legislative and judicial) of state power and local self-government bodies, which are called to defend and protect the interests of the majority of society members.

Discussion. In Western institutional theory, the concept of "institution" prevails, and the concept of "institute" is almost never used in scientific works. In Russia, the term "institute" is used exclusively. In Ukraine, the term "institution" is more widely used than "institute", and therefore many scientists consider it necessary to distinguish between these concepts. Institutions, as a rule, are interpreted as social status functions of subjects, objects, processes and results of social activity in the aspect of division of labor on the basis of statuses, various normative documents and are the objective driving force of any activity.

Considering the extraordinary variety of interpretations of the concepts "institute" and "institution" in Ukrainian scientific literature from various humanitarian disciplines, it would be appropriate to use one of these terms. This would make it possible to agree on the issue of its identical essential interpretation. But taking into account the fact that national science has a tradition of using these two terms, the author does not consider it necessary to depart from it. It is interesting if it is possible to agree on a common understanding of the essence of these concepts by changing their interpretation (it is meant that the concepts of "institute" and "institution" can be recognized as an organizational system, and vice versa, each of these concepts can be considered a system of rules).

Conclusion. Institutionalization of lobbying in the system of public administration is a step-by-step legislative regulation of the process of formation and, if necessary, modernization of the legal institution of lobbying, which regulates the system of social relations regarding the influence of professional legalized organizational structures on all bodies of the system of public power in order to legitimize the interests of interested layers of society. This requires the formation of proposals for the formation of mechanisms for the institutionalization of lobbying and its transformation into an effective social institution.

Keywords: institutionalization of social relations; legislative regulation and legalization of the institution of lobbying; interest groups; political corruption.